

УДК 343.8:343.24(477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.083

Хайнацький Є. С.,

кандидат юридичних наук, суддя,
Печерський районний суд міста Києва,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0007-0645-8417

ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕНЕ ЗАСУДЖЕНИМ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розглянуто покарання за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України. Встановлено, що мета виправлення засуджених реалізується недостатньо ефективно, що зумовлює вчинення нових кримінальних правопорушень як під час відбування покарання, так і після звільнення. Обґрунтовано, що покарання не обмежується каральною функцією, а охоплює комплекс засобів виправлення та ресоціалізації відповідно до норм Кримінально-виконавчого кодексу України. Наголошено на необхідності вдосконалення державного механізму запобігання рецидиву з урахуванням освітніх, медичних і соціально-психологічних чинників та ролі установ виконання покарань у відновленні соціального статусу засудженого.

***Ключові слова:** покарання, поведінка, засуджений, місця несвободи, виправлення, ресоціалізація, реінтеграція, персонал, Державна кримінально-виконавча служба України, кримінальне правопорушення.*

Постановка проблеми. З-поміж засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у місцях несвободи ДКВС України особливе місце посідає кримінально-правове реагування на вчинення ними нового кримінального правопорушення, яке реалізується шляхом призначення судом нового покарання від імені держави. У такому випадку засуджений продовжує відбувати покарання, проте його строк збільшується відповідно до вимог кримінального законодавства. Водночас проблематика полягає не стільки у факті призначення нового покарання, скільки у з'ясуванні причин, з яких особа, перебуваючи в умовах ізоляції від суспільства, продовжує здійснювати злочинну діяльність шляхом вчинення нового кримінального правопорушення.

Це свідчить про недостатню ефективність реалізації виправлення засуджених як основної мети покарання, оскільки особа,

перебуваючи в ізоляції, не утримується від кримінально протиправної поведінки. З огляду на те, що вітчизняний законодавець у Кримінальному кодексі України 2001 року зберіг виправлення засудженого як мету покарання, вважаємо, що у перспективному кримінальному законодавстві ця концепція, яка має ознаки радянської кримінально-правової доктрини, потребує переосмислення або усунення з урахуванням сучасних підходів до цілей кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Покаранню за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України присвячено велику правничу, у тому числі кримінальну, кримінально-виконавчу та криминологічну літературу. Дослідженню покарання за вчинення у місцях несвободи ДКВС України нового кримінального правопорушення присвятили свої праці такі українські науковці: К. А. Автухов, А. І. Богатирьов, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Голіна, Б. М. Головін, В. К. Грищук, І. М. Данишин, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. В. Коваленко, Д. В. Колодчин, О. Г. Колб, І. О. Колб, І. М. Копотун, О. О. Некрасов, В. А. Носенко, О. В. Лисодєд, О. Г. Михайлик, Ю. В. Орел, М. С. Пузирьов, Я. В. Стрелок, А. Х. Степанюк, О. В. Хорошун, П. Л. Фріс, О. О. Шкута, С. В. Царюк та інші.

Незважаючи на вагомий науковий напрацювання з цієї проблематики, питання покарання за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України поки що залишаються недостатньо вивченими, тому потребує подальших наукових розвідок.

Формулювання мети. Метою статті є виокремлення покарання як шляху реалізації кримінальної відповідальності за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України.

Виклад основного матеріалу. Слушною є позиція українського вченого О. М. Яремка про те, що покарання – це цінність, яка є хоча й суворим, проте найпопулярнішим засобом боротьби зі злочинністю [1, с. 15]. Оскільки види й розміри покарань за вчинення кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України відображені в санкціях статей Особливої части-

ни КК України, ми не будемо зупинятися на них, бо в сучасній кримінально-правовій доктрині вони розглядаються вітчизняними вченими по-різному. Хоча, як зазначає вітчизняний учений Ю. В. Філей, кримінально-правова санкція – це обов’язкова складова норми, яка містить модель виду та розміру покарання адекватного суспільній небезпеці злочинного діяння [2, с. 34].

Слід погодитися з думкою вітчизняної вченої О. О. Книженко про те, що кримінально-правова санкція має визнавати всі заходи кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння – кримінальне правопорушення. Під ці заходи, як пише дослідниця, підпадають не лише покарання та інші форми реалізації кримінальної відповідальності, а й примусові заходи виховного чи медичного характеру, примусове лікування, а також умови звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, які передбачені не лише нормами Особливої, а й Загальної частини КК України [3, с. 45].

Звичайно, правовою формою законодавчо визначеної кримінальної відповідальності є санкція кримінально-правової норми, адже в ній визначаються вид та міра покарання за передбачене в диспозиції діяння. Крім того, санкція являє собою обчислювальне вираження суспільної небезпечності злочину [4, с. 117–125].

У теорії кримінального права, на думку вітчизняних учених, частину проблем кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, пов’язані з правовим режимом воєнного стану в Україні та новелами, ухваленими в КК України, можна розв’язати шляхом тлумачення кримінально-правових норм, що вказують на подолання юридичних колізій та зумовлених ними складнощів правової кваліфікації діянь [5, с. 11].

Проте покарання, яке відбуває засуджений у місцях несвободи ДКВС України, не обмежується лише його карою, до нього згідно з нормами Кримінально-виконавчого кодексу України законодавець застосовує такі засоби виправлення і ресоціалізації, які спонукають засудженого повернутися в суспільство законслухняним громадянином. А тому більш правильно вбачається позиція вітчизняного вченого В. К. Грищука, який вказує, що мета покарання – це той соціально значущий результат, якого прагне досягти держава,

встановлюючи в санкціях Особливої частини КК України види, строки (розміри) покарань за вчинення злочинів, а також загальні засади, порядок і правила їх призначення в Загальній частині КК України.

Така мета має бути обов'язковою – кара засудженого, тобто позбавлення або обмеження його прав і свобод, або факультативною – виправлення засудженого, запобігання вчиненню засудженим нового злочину, запобігання вчиненню злочинів іншими особами. Кара щодо засудженого здійснюється завжди, коли застосовується покарання [6, с. 443].

Покарання може бути визнане справедливим лише в тому разі, якщо суд призначить його з урахуванням усієї сукупності обставин у конкретній справі. При цьому покарання має бути призначене в межах відповідної частини статті КК України з урахуванням положень Загальної частини КК України, характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину й особи винного, обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання, а також з урахуванням впливу призначеного покарання на виправлення засудженого [7, с. 361].

Вітчизняний учений І. Г. Богатирьов, вивчаючи виправлення засуджених у місцях несвободи ДКВС України, пропонує цей термін замінити на «соціальну корекцію» засудженого, під якою вчений розуміє професійну діяльність персоналу ДКВС України щодо відновлення у засуджених під час відбування покарання соціального статусу, що відповідає прийнятним у суспільстві моделям і стандартам поведінки [8, с. 127].

Узагалі, досліджуючи ефективність різних соціальних практик, концепцій, теорій, стратегій покарання, важливо створити такий державний механізм, який спроможний запобігти вчиненню людиною кримінального правопорушення, враховуючи такі фактори, як освіта, професійна підготовка, лікування зловживання наркотичними і психотропними речовинами та їхніми аналогами, підтримка психічного здоров'я.

Крім того, досліджують вплив альтернативних підходів до ізоляції особи від суспільства, зокрема, таких як громадські програми та відновне правосуддя, що спрямовані на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, а не лише

на покарання за його вчинення. Звичайно, правники не можуть обійти суспільні проблеми життєдіяльності людини, які сприяють вчиненню нею кримінального правопорушення.

Серед них соціально-економічні проблеми, система нерівності між людьми, корупція, зловживання, фонові явища, інші детермінанти, які спонукають особу вчиняти кримінальне правопорушення. Досліджуючи ці фактори, вчені прагнуть створити більш справедливе суспільство, яке зменшує поширеність злочинної поведінки серед населення країни.

У той час кінцева мета функціонування кримінально-виконавчої системи України залишається зрозумілою: забезпечити безпеку суспільства, надаючи засудженому під час відбування покарання шанс на спокуту за вчинене кримінальне правопорушення. Поєднуючи дослідження, практику, засновану на фактичних даних, і цілісний підхід до кримінального судочинства, покарання має на меті не лише допомогти державі провести соціальну корекцію злочинної поведінки особи, а й насамперед запобігти їй.

Отже, покарання має спиратися на соціологію, психологію, кримінологію та право, постійно шукаючи інноваційні підходи до виправлення і ресоціалізації особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, у місцях несвободи ДКВС України, її соціальну корекцію з метою поновити її правовий статус у суспільстві після відбуття покарання.

До речі, системний аналіз проведених досліджень українських учених підтверджує нашу гіпотезу, що покарання за вчинення засудженим у місцях несвободи ДКВС України нового кримінального правопорушення не завжди є позитивним результатом, оскільки передбачає:

- ізоляцію особи від суспільства шляхом її перебування в місцях несвободи ДКВС України;

- створення певних умов вчинення засудженими в установах виконання покарань ДКВС України нового кримінального правопорушення;

- за своєю суттю перешкоджає досягненню цілей покарання;

- дестабілізує оперативну обстановку в установах виконання покарань ДКВС України;

– викликає занепокоєння щодо спроможності кримінально-виконавчої системи України повернути у суспільство законослухняного громадянина.

Сьогодні серед науковців, адвокатів і захисників існує думка про феномен випадковості у вчиненні кримінального правопорушення, коли людина вчиняє його, не бажаючи цього робити. Ми не заперечуємо випадковість вчинення конкретного кримінального правопорушення, але ставимо запитання: чому засуджений, перебуваючи в умовах ізоляції, вчиняє нове кримінальне правопорушення? Хіба він не розуміє, що за його вчинення настане нове покарання?

Можливо, відчуття безкарності, невихованість, неповага до закону, генетична схильність до вчинення кримінального правопорушення, відсутність довіри до адміністрації установи виконання покарань ДКВС України, її персоналу стали тими чинниками, коли засуджений під час відбування покарання вчиняє нове кримінальне правопорушення, не розуміючи соціальних наслідків для себе і суспільства загалом.

Отже, засуджений, якщо він добре соціалізований державою (нормальні умови відбування покарання, довіра до персоналу установи виконання покарань, відсутність в установі виконання покарань злочинних формувань, правова безпека на належному рівні тощо), не повинен вчиняти кримінальне правопорушення, але, на жаль, вчиняє. Виникає слушне запитання: чому? Значить, щось у кримінально-виконавчій системі України не так.

Тому цілком логічним є те, що погляди українських учених на покарання засуджених за вчинення нового кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС Україні різняться між собою. При цьому будь-яка точка зору вченого на розгляд проблем, пов'язаних з покаранням за вчинення нового кримінального правопорушення, стала результатом вивчення цієї проблеми як з наукової, так і практичної точки зору.

Ми також припускаємо, що вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України існує об'єктивно, незалежно від свідомості й волі, тому його слід розглядати як елемент соціальної підсистеми суспільства.

Але ж суспільство вимагає від держави покарати особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення.

Суспільство як реальний процес життєдіяльності людей постійно реагує на виклики вчинення особою кримінального правопорушення, захищаючи при цьому свою цілісність і якість, розробляючи нові форми й методи протидії та запобігання. На жаль, окремі соціальні групи та прошарки населення не бажають жити за правилами і нормами суспільних відносин, у них відбувається злам суспільної свідомості, розвивається злочинна поведінка, вони виходять за межі соціального контролю.

Тоді суспільство вимагає від держави застосувати до такої категорії осіб кримінально-правові заборони у виді покарання та ізолювати їх від суспільного середовища, але, на жаль, це не розв'язує проблему, на їхнє місце приходять інші. Крім того, слід не забувати і тих, хто повертається з місць несвободи ДКВС України після відбутого строку покарання.

Проведені школою «Інтелект» за останні три роки дослідження показують, що стан, тенденція і динаміка вчинення кримінальних правопорушень у країні не відображає реальної кримінальної ситуації. На жаль, вчинені в умовах війни кримінальні правопорушення стали однією з найгостріших проблем суспільства, оскільки вони є в різних регіонах на конкретних територіях, тому певне переосмислення наукових поглядів на покарання за їх вчинення допомагає конкретизувати вивчення вищезгаданої проблеми загалом та окремих її різновидів з метою виконання практичних завдань.

Звичайно, ми поділяємо позицію тих учених, які вважають, що покарання за вчинене засудженими в місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення має ґрунтовно вивчатися, оскільки саме воно тягне за собою негативний наслідок реалізації персоналом установ виконання покарань ДКВС України засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Мета яких, на думку вітчизняних учених, має унеможливити повернення особи на злочинний шлях [9, с.27].

Серед сучасних наукових дебатів щодо покарання за вчинене засудженим у місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення розглядаються дві концепції. Перша –

це кара як відплата засудженому за вчинене кримінальне правопорушення (О. Г. Колб, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін). Друга концепція – як повернути у суспільство законослужняного громадянина (І. Г. Богатирьов, О. О. Шкута, М. С. Пузирьов та ін.). З одного боку, кара має бути пропорційною тяжкості вчиненого кримінального правопорушення – так вважають автори першої концепції, саме вона має на меті утримати інших від вчинення кримінального правопорушення та злочинної поведінки в майбутньому.

З іншого боку, прихильники концепції повернення у суспільство законослужняного громадянина через призму ресоціалізації та реінтеграції вважають, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в місцях несвободи ДКВС України, може бути повернута в суспільство законослужняним громадянином, змінивши кримінальну поведінку через різні соціальні та пробаційні програми. Суть яких – допомогти особі, яка вчинила кримінальне правопорушення та відбуває покарання, зменшити ймовірність вчинення повторного кримінального правопорушення, тобто пенітенціарного рецидиву.

Оскільки установи виконання покарань ДКВС України в період правового режиму воєнного стану перебувають в особливих умовах функціонування, ми не маємо забувати, що вчинене в місцях несвободи ДКВС України засудженим нове кримінальне правопорушення не тільки порушує оперативну обстановку в цих установах, а й негативно впливає на виправлення і ресоціалізацію засуджених та повернення їх у суспільство повноправними членами.

Висновки. Насамкінець варто наголосити, що покарання за вчинене засудженими в місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення пов'язано не тільки із санкціями відповідних кримінальних норм, які містять вказівку на кримінально-правові наслідки зазначеної в диспозиції поведінки, а й зі спроможністю установи виконання покарань ДКВС України оновити у засудженого соціальний статус, що має відповідати прийнятним у суспільстві моделям і стандартам поведінки.

Список використаних джерел

1. Яремко О. М. Контамінація раціонального та гуманістичного виміру у генезі інституту покарання в контексті європейської правової традиції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2009. 26 с.
2. Філей Ю. В. Поняття кримінально-правової санкції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 11. С. 30–35.
3. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків : НикаНова, 2011. 336 с.
4. Навроцький В. Значення санкції статті кримінального закону для кваліфікації діяння. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 117–125.
5. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
6. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.
7. Омельчук О. М. Загальні засади призначення покарання: законодавче регулювання та практика застосування. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 360–366.
8. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми. Київ : Дакор, 2025. 248 с.
9. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.

Khainatskyi Ye.,

PhD in Law, Judge

the Pechersk district court of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0007-0645-8417

**PUNISHMENT FOR A CRIMINAL OFFENSE COMMITTED
BY A CONVICT IN THE PLACES OF DEPRIVATION
OF LIBERTY OF THE STATE CRIMINAL
AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE**

The article analyzes punishment for convicts who commit new criminal offenses in places of deprivation of liberty of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCES). It argues that the key problem is not the imposition of a new sentence but the persistence of criminal behavior under isolation, which indicates the insufficient effectiveness of correction as a primary goal of punishment. The paper critically reassesses the retention of the correction concept in the Criminal Code of Ukraine (2001)

as a legacy of Soviet penal doctrine. Two approaches are discussed: punishment as retribution proportional to the gravity of the offense, and punishment as a means of returning a law-abiding citizen to society through correction, resocialization, and reintegration. The article notes that under martial law penal institutions operate in special conditions, and new offenses destabilize institutional security and hinder resocialization. It concludes that punishment should be understood not only as criminal sanctions but also as the capacity of penal institutions to restore the convict's social status in accordance with accepted societal norms and behavioral standards. The study proposes revising national criminal policy, strengthening probation and social programs, improving risk assessment tools, and enhancing interagency cooperation to reduce recidivism and ensure sustainable reintegration. These measures align with international standards and contribute to protecting human rights and public safety. It supports evidence-based penal reform in Ukraine. Further.

Key words: punishment, behavior, convict, places of deprivation of liberty, correction, resocialization, reintegration, personnel, State Criminal and Executive Service of Ukraine, criminal offense.

References

1. Yaremko, O. M. (2009), The contamination of rational and humanistic dimensions in the genesis of the institution of punishment in the context of the European legal tradition : PhD thesis abstract, Kyiv.
2. Filei, Yu. V. (2003), "Concept of criminal sanction", *Bulletin of the Prosecutor's Office*, № 11, p. 30–35.
3. Knyzhenko, O. O. (2011), Sanctions in criminal law, NykaNova, Kharkiv.
4. Navrotskyi, V. (1999), "The significance of the sanction of an article of the criminal law for the qualification of an act", *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*", № 3, pp. 117–125.
5. Vozniuk, A. A., Movchan, R. O. and Cherniei, V. V. (Eds) (2022), Novelities of criminal legislation adopted under martial law : scientific and practical commentary, Norma prava, Kyiv.
6. Hryshchuk, V. K. (2006), Criminal law of Ukraine, General part, Kyiv.
7. Omelchuk, O. M. (2013), "General principles of sentencing: legislative regulation and application practice", *University Scientific Notes*, № 4, pp. 360–366.
8. Bohatyrov, I. H. (2025), The penitentiary system of Ukraine in the 21st century: theoretical, legal and criminal-executive problems, Dakor, Kyiv.
9. Dzhuzha, O. M. (ed.) (2013), Criminological foundations of crime prevention in penal institutions of Ukraine (penitentiary criminology) : manual, National Academy of Internal Affairs, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.